

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК РЕСУРС ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ- СЛОВЕСНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Наталія ГРИЦАК

*доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль
ORCID: 0000-0003-4744-7072
grycak78@urk.net*

Наталія КУЧМА

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль
ORCID: 0000-0002-1242-0526
n.kuchma.zin@gmail.com*

Марія ЛЮБІНЕЦЬКА

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль
ORCID: 0000-0002-5674-7395
liubinetska@tnpu.edu.ua*

Олександр СТАРОСТА

*доктор філософії з філології,
асистент кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль
ORCID: 0000-0002-4710-2982
oleksandr.starosta@tnpu.edu.ua*

У статті зосереджена увага на проблемі формування емоційного інтелекту майбутніх учителів-словесників в умовах повномасштабної війни в Україні. Авторами розроблено структуру емоційного інтелекту майбутніх учителів-словесників, що складається з когнітивного, емоційно-перцептивного, рефлексивного, ціннісно-смыслового, практично-діяльнісного компонентів. Зазначено, що когнітивний складник розробленої структури охоплює знання про сутність і функції емоцій, а також їх прояву у поведінці людей. Для майбутніх учителів він виявляється в умінні розуміти емоції учнів та інтерпретувати невербальні сигнали у процесі педагогічної взаємодії. Описано, що емоційно-перцептивний складник визначає здатність майбутнього вчителя сприймати розпізнавати та інтерпретувати емоційні стани учнів у процесі комунікації. Рефлексивний компонент передбачає усвідомлення майбутнім учителем власних емоційних реакцій, їх критичний аналіз і здатність до самокорекції поведінки відповідно до педагогічної ситуації. Значну увагу зосереджено на ціннісно-смысловому і практично-діяльнісному компонентах, які розкривають емоційний інтелект майбутнього учителя як ресурс стресостійкості, саморегуляції та емоційної стабільності в умовах війни. Доведено, що запропонована структура емоційного інтелекту складається зі взаємопов'язаних компонентів, що становлять цілісну, внутрішньо пов'язану та динамічну систему, яка розкриває механізми і специфіку формування емоційного інтелекту саме майбутніх учителів української та зарубіжної літератур. Проведено анкетування 30 здобувачів вищої освіти бакалаврського рівня факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Опитування мало на меті підтвердити, що системне читання художніх творів є важливим інструментом формування емоційного інтелекту студентів-філологів та сприяє розвитку особистісної стійкості в умовах повномасштабного вторгнення.

Ключові слова: емоційний інтелект, формування емоційного інтелекту, здобувач освіти, особистісний потенціал, освітній процес, читацька компетентність, професійна підготовка.

FICTION AS A RESOURCE FOR DEVELOPING THE EMOTIONAL INTELLIGENCE OF FUTURE LANGUAGE TEACHERS IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE

Nataliia HRYTSAK

*Doctor of Pedagogical Sciences, Candidate of Philological Science, Professor,
Head of the Department of Theory and Methods
of the Ukrainian and World Literature*

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 M. Kryvonosa str., Ternopil

ORCID: 0000-0003-4744-7072

grycak78@urk.net

Nataliia KUCHMA

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature
and Methods of Teaching
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
2 M. Kryvonosa str., Ternopil
ORCID: 0000-0002-1242-0526
n.kuchma.zin@gmail.com*

Mariia LIUBINETSKA

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature
and Methods of Teaching
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
2 M. Kryvonosa str., Ternopil
ORCID: 0000-0002-5674-7395
liubinetska@tnpu.edu.ua*

Oleksandr STAROSTA

*Doctor of Philosophy in Philology,
Assistant Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature
and Teaching Methods
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
2 M. Kryvonosa str., Ternopil
ORCID: 0000-0002-4710-2982
oleksandr.starosta@tnpu.edu.ua*

The article focuses on the problem of developing emotional intelligence in future language teachers in the context of full-scale war in Ukraine. The authors have developed a structure of emotional intelligence for future language teachers, consisting of cognitive, emotional-perceptual, reflective, value-semantic, and practical-activity components. It is noted that the cognitive component of the developed structure covers knowledge about the essence and functions of emotions, as well as their manifestation in human behavior. For future teachers, it manifests itself in the ability to understand students' emotions and interpret nonverbal signals in the process of pedagogical interaction. It is described that the emotional-perceptual component determines the ability of a future teacher to perceive, recognize, and interpret the emotional states of students in the process of communication. The reflective component involves future teachers becoming aware of their own emotional reactions, critically analyzing them, and being able to self-correct their behavior in accordance with the pedagogical situation. Considerable attention is focused on the value-semantic and practical-activity components, which reveal the emotional intelligence of future teachers as a resource for

stress resistance, self-regulation, and emotional stability in wartime conditions. It has been proven that the proposed structure of emotional intelligence consists of interrelated components that form a holistic, internally connected, and dynamic system that reveals the mechanisms and specifics of the formation of emotional intelligence specifically in future teachers of Ukrainian and foreign literature. A survey was conducted among 30 bachelor's degree students at the Faculty of Philology and Journalism of the Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. The survey aimed to confirm that systematic reading of literary works is an important tool for developing the emotional intelligence of philology students and contributes to the development of personal resilience in conditions of full-scale invasion.

Key words: *emotional intelligence, emotional intelligence development, higher education student, personal potential, educational process, reading competence.*

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти в Україні сьогодні функціонує в умовах воєнних викликів, спричинених повномасштабною війною, що актуалізує потребу не лише у збереженні безперервності освітнього процесу, але й, передусім, формуванні у здобувачів освіти емоційної стійкості, стресостійкості та розвитку емоційного інтелекту. Відтак фахова підготовка майбутніх фахівців, зокрема майбутніх учителів-словесників, нині виходить за межі традиційного засвоєння знань і зорієнтована на формування вмінь розуміти і керувати власними емоціями, налагоджувати міжособистісну комунікацію, проявляти емпатію та толерантність. У цьому контексті ефективним ресурсом розвитку емоційного інтелекту здобувачів освіти є художня література. Читання художнього твору виконує терапевтичну функцію: сприяє усвідомленню власних емоцій, подоланню психологічної напруги, зменшенню наслідків травматичного досвіду. Має рацію С. Доброскок, стверджуючи, що «інтеграція методів розвитку емоційного інтелекту в мовно-літературну освіту створює унікальний симбіоз емоційного та інтелектуального розвитку здобувачів освіти. Такий підхід не лише збагачує традиційні методи навчання мови та літератури, але й перетворює їх на потужний інструмент формування емоційної компетентності школярів» [4].

Втім, попри посилену увагу сучасної науки до феномену емоційного інтелекту та його значення для особистісного й професійного розвитку людини, проблема його концептуалізації та практичного впровадження залишається відкритою. У науковому дискурсі й дотепер спостерігається фрагментарність підходів до визначення структури, функцій та механізмів формування емоційного інтелекту, що ускладнює вироблення єдиної дослідницької парадигми. В українській педагогічній науці та освітній практиці ця проблема набуває ще більшої актуальності, оскільки системні дослідження, спрямовані на виявлення специфіки розвитку емоційного інтелекту саме у здобувачів вищої освіти, не у повній мірі розкривають окреслену проблему. Недостатня методологічна і методична розробленість питання створює прогалини як у теоретичному обґрунтуванні, так і в практичному забезпеченні освітнього процесу, що обмежує можливості цілеспрямованого формування емоційного інтелекту

майбутніх учителів. Цілком погоджуємось з думкою О. Логвись, що «виокремлення емоційного інтелекту як особистісного чинника професійного становлення майбутнього педагога пояснюється зміною орієнтирів сучасної національної освіти у бік педагогіки партнерства та дитиноцентризму, які визнані стратегічними векторами її розвитку у XXI столітті» [5, с. 71].

Мета статті – розробити структуру емоційного інтелекту та розкрити шляхи формування емоційного інтелекту майбутніх учителів-словесників у процесі читання художніх творів в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічних джерел, присвячених проблемі розвитку та функціонування емоційного інтелекту, засвідчив широку і різноаспектну зацікавленість дослідників у вивченні сутності цього феномену, його сутнісних характеристик, структурних компонентів, механізмів формування та ролі у професійному становленні особистості. Важливим для розуміння специфіки формування емоційного інтелекту майбутніх учителів української та зарубіжної літератур є думка науковців про те, що розвиток емоційного інтелекту залежить від біологічних (правопівкульний тип мислення, який відповідає за образне мислення, творчу уяву, емоційне сприймання, інтуїтивне пізнання), педагогічних (емоційний комфорт освітнього середовища) і соціальних (самосвідомість, емоційна впевненість, освітньо-фінансовий статус родини) передумов [2, с. 95].

Осмислення теоретичних основ поняття емоційний інтелект, зокрема праці М. Августюк [1], Н. Басюк [3], І. Тесленко, М. Тесленко, [6], М. Мищишин [7], Д. Ципіної [9], Н. Фечан [7] та інших дало змогу розробити структуру емоційного інтелекту майбутніх учителів української та зарубіжної літератур. Так, у структурі емоційного інтелекту майбутніх учителів-словесників пропонуємо виокремлювати такі компоненти: когнітивний, емоційно-перцептивний, рефлексивний, ціннісно-смісловий, практично-діяльнісний.

Когнітивний компонент охоплює систему знань про природу емоцій, їх функцій та механізми прояву у поведінці людини. Для майбутніх учителів-словесників він передбачає розуміння власних психологічних станів та емоцій учнів, уміння інтерпретувати емоційні сигнали невербальної комунікації. У процесі читання художнього твору майбутні вчителі літератури набувають здатності аналізувати причинно-наслідкові зв'язки між внутрішніми переживаннями персонажів та їхніми вчинками. Відтак, таке аналітичне осмислення сприяє розвитку вмінь прогнозувати емоційні реакції у різних педагогічних ситуаціях. До прикладу, читання «Люди за страху» Р. Андріяшика ілюструє психологічні наслідки війни, демонструючи взаємозв'язок між страхом, втратою життєвих орієнтирів, але водночас товариською підтримкою та вольовими рішеннями персонажів. Аналізуючи ці роман, майбутні вчителі усвідомлюють, що художній текст є не лише відображенням історичного досвіду, але й засобом актуалізації цінностей, необхідних для сьогодення: солідарності, стійкості, віри у спільні зусилля. Таке літературне осмислення сприяє розвитку когнітивного рівня емоційного інтелекту, адже дозволяє зрозуміти

закономірності впливу емоцій на модель поведінки людей у кризових ситуаціях і застосовувати ці знання у власній професійній діяльності, зокрема у вихованні в учнів навичок стресостійкості та психологічної витривалості.

Емоційно-перцептивний складник визначає здатність особистості сприймати, розпізнавати і адекватно інтерпретувати емоційні прояви інших людей. Читання художнього твору створює унікальні умови для розвитку цієї якості, адже літературний твір пропонує чималий спектр емоційних переживань, виражених через художні образи, художні деталі, підтексти, стилістичні засоби тощо. Для майбутніх учителів особливе значення має уважність до інтонаційних відтінків, лексичних нюансів і культурних кодів. Яскравим прикладом може слугувати оповідання Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа..», оскільки в ньому надзвичайно сконденсовано відображено психологічний шок, розгубленість і внутрішній біль людини, яка безпосередньо переживає наслідки війни. У сучасному українському контексті цей твір набуває додаткового значення. Студенти можуть провести паралелі між емоційним досвідом героя Г. Белля та творами сучасних українських письменників, які захищають Україну та фіксують у творах свої переживання. Аналізуючи поведінку пораненого солдата з оповідання, його мовні паузи, реакції та непрямі ознаки внутрішніх страждань, майбутні вчителі не лише вдосконалюють уміння розпізнавати приховані емоційні стани, але й формують здатність до глибокої емпатії та моральної чутливості. У цьому контексті варто розглядати повість-поему О. Турянського «Поза межами болю», у якій йдеться про екзистенційний злам та поневір'яння солдатів австрійської армії, які потрапили у полон. Досвід полону є одним із найважчих людських переживань, що призводить до глибоких фізичних, психологічних та емоційних травм. Відтак суспільство має бути готовим і до цих викликів, аби вміти налагодити якісну комунікацію та надати психологічну підтримку військовослужбовцям.

Рефлексивний компонент полягає в усвідомленні власних емоційних реакцій, їх аналізі та здатності до самокорекції. Читання художнього твору стимулює процес самопізнання, оскільки студенти вчаться критично оцінювати власні емоційні стани та поведінкові реакції. До прикладу, ода Ф. Шиллера «До радості» дає можливість студентам зануритись над питаннями людської спільноти, єдності й гармонії. Сьогодні українське суспільство вимушено постійно рефлексувати над цінністю єдності, солідарності та гідності. Відтак, для студентів цей твір стає інструментом усвідомлення власних емоційних переживань, зумовлених щоденними викликами війни, і водночас засобом осмислити універсальний сенс радості як перемоги над відчаєм і зневірою. Українська поезія зрілого модернізму представлена іменами П. Тичини, М. Рильського, Є. Плужника, Б.-І. Антонича, які створюють різні моделі емоційного реагування (вітаїстичного, естетичного, філософського). Так учителі-словесники вчаться осмислювати власні внутрішні стани через мистецьке переживання, концентровано втілене у віршах.

У розробленій структурі особливу увагу звертаємо саме на ціннісно-смісловий компонент, який увиразнює специфіку перетворення емоційного інтелекту

на ресурс стресостійкості, подолання емоційного вигорання, де художній твір виконує роль медіатора між індивідуальною свідомістю та трагедією повномасштабної війни. Ціннісно-смысловий складник відображає гуманістичні орієнтири майбутнього вчителя, його ставлення до емоційної сфери як до важливого компонента професійної діяльності. У процесі читання художнього твору студенти замислюються над універсальними категоріями добра, справедливості, співчуття, служіння суспільству тощо. Це формує усвідомлення значення емоційного комфорту як цінності педагогічного середовища. Так, читаючи «Перевтілення» Ф. Кафки, студенти замислюються над проблемою людського буття, а саме відчуження та втрата сенсу життя. Образ Грегора Замзи стає художнім утіленням глибокої екзистенційної кризи, коли людина раптово втрачає звичну «нормальність» і опиняється на узбіччі суспільного і родинного життя. В умовах війни мільйони людей змушені переживати досвід втрати дому, роботи, соціальних ролей, а часто й фізичного чи психологічного здоров'я. Подібно до Грегора Замзи вони відчують небезпеку опинитися «зайвими» у новій реальності. Читання «Перевтілення» дає усвідомлення того, що справжнім джерелом людської стійкості стає підтримка і солідарність – відчуття, що людина не залишається самотньою. У студентів формуються ціннісні орієнтири: співчуття, емпатія та готовність приймати іншого навіть у його «інакшості». Прикладом незламності в українській літературі є Григорій Многогрішний. Цей образ є уособленням внутрішньої сили, свободи духу та гідності людини. Його приклад вчить контролювати емоції, не піддаватися відчаю, а ставлення до людей і природи формує емоційну зрілу та етичну свідомість.

Практично-діяльнісний компонент охоплює конкретні навички та стратегії ефективного використання емоційного ресурсу у професійній діяльності. Читання та дискусійний аналіз / інтерпретація художніх творів створює умови для розвитку вмінь виражати емоції, регулювати власні реакції та стимулювати позитивний емоційний клімат у групі. Для вчителя це має особливе значення, адже володіння мовленнєвою експресією та вміння передавати емоційні відтінки мови є невід'ємними складниками навчального процесу. До прикладу, пропонуємо розіграти по ролях п'єсу «Мина Мазайло» Миколи Куліша. Читання вголос та пошук відповідної інтонації дозволить сповна проявити експресію художнього тексту та зрозуміти емоції та характери кожного з дійових осіб. Ще однією формою роботи можуть слугувати креативні завдання на кшталт написання листа від імені героя, створення щоденникових записів персонажа.

Таким чином, запропоновану структуру розглядаємо як синтез взаємопов'язаних складників, що утворюють послідовну і динамічну цілісність, яка за своєю суттю розкриває особливість формування емоційного інтелекту майбутніх учителів-словесників у процесі вивчення літератури.

Розмірковуючи над питанням формування емоційного інтелекту майбутніх учителів української та зарубіжної літератур під час читання художнього твору, варто зосередити увагу на ключових підходах, зокрема ціннісно-орієнтованому,

рефлексивно-екзистенційному, емпатійно-комунікативному, інтегровано-культурологічному та діяльнісно-практичному. Прокоментуємо кожен із підходів. Ціннісно-орієнтований підхід передбачає акцент на осмисленні універсальних гуманістичних цінностей, які художні тексти допомагають співвіднести з українськими реаліями війни. Рефлексивно-екзистенційний підхід зорієнтований на усвідомлення студентами власних емоцій і переживань через зіставлення їх з досвідом літературних героїв та епохальних історичних ситуацій. Емпатійно-комунікативний підхід спрямований на розвиток уміння розуміти емоції інших і формувати внутрішню готовність до діалогу, співчуття і підтримки. Інтегровано-культурологічний підхід передбачає аналіз художнього твору у взаємодії з філософією, мистецтвом, історією та сучасними суспільними процесами, що дозволяє комплексно осмислити емоційний досвід людства. Діяльнісно-практичний підхід орієнтований на трансформацію літературного досвіду у реальні соціальні практики та життєві ситуації, що сприяють солідарності, підтримці і збереженню людяності у час війни.

Опираючись на власний педагогічний досвід, можемо увиразнити ефективні шляхи формування емоційного інтелекту майбутніх учителів-словесників. Варто зазначити, що ці шляхи ґрунтуються на поєднанні емоційного досвіду читання з особистісним і суспільним переживанням сучасності.

Важливим у формуванні емоційного інтелекту студентів є цілеспрямоване читання художніх творів, що розкривають психологічні наслідки воєнних подій, моральних випробувань, емоційного вигорання, оскільки таке читання дає змогу навчатися розпізнавати глибокі емоційні стани, відчувати їх складність і зіставляти з реаліями українського сьогодення. Ефективним методичним прийомом під час цілеспрямованого читання буде емоційне картографування тексту, що передбачає фіксацію епізодів, де найсильніше проявляються емоції персонажів і зображення їх у вигляді «емоційної мапи» твору. Також можна запропонувати студентам написати короткі есе, наприклад, на таку тему: «Які емоції викликає у мене твір Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» і як вони можуть допомогти у розуміння досвіду поранених воїнів України?». Написання подібних «особистих» есе сприятиме формуванню здатності усвідомлювати власні емоції, переживання, психологічний стан.

Цікавим також є методичний прийом міжтекстової проєкції, що спрямований на формування у студентів уміння розглядати художній твір у широкому культурному контексті, зіставляти з іншими мистецькими явищами та виявляти міжтекстові смисли. Так, можна запропонувати завдання проаналізувати оду Фрідріха Шиллера «До радості» у поєднанні з Дев'ятою симфонією Людвіга ван Бетховена. Під час виконання цього завдання студенти повинні визначити, яким чином синергія поетичного слова й музичного звучання створює піднесене відчуття єдності, солідарності та надії, а також простежити, як ці універсальні мотиви перегукуються з досвідом сучасного українського суспільства.

Вагомим шляхом у формуванні емоційного інтелекту студентів є використання арт-терапевтичних практик, що синтезують інтерпретацію художнього твору

з креативною діяльністю студентів. До прикладу, студентам 2 курсу факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка була запропонована вибіркова дисципліна «Читання художнього твору і арт-терапія», яка поєднує інтерпретацію художніх творів із техніками емоційного розвантаження. Основна мета курсу – сприяти формуванню емоційної зрілості студентів, психологічної гнучкості та навичок саморегуляції через читання і творчість. Запропонований курс передбачає читання творів, що сприятимуть подоланню психологічної напруги, розкриття ролі гумористичних творів, спостереження за емоційним станом, реакціями читачів, формування оптимістичного світосприйняття, застосування книготерапії як лікувального психологічного засобу під час російсько-української війни. Навчальний курс побудовано з урахуванням міждисциплінарного підходу, який поєднує елементи літературознавства, психології, педагогіки, арт-терапії та емоційного інтелекту. Його структура орієнтована на гармонійне поєднання теоретичного осмислення художнього тексту та практичних технік саморегуляції, що сприяють зниженню рівня стресу й формуванню внутрішньої стійкості студентів. Під час занять майбутнім учителям можна запропонувати відтворити власні емоції у візуальній формі – через малюнок, абстрактний символ, колаж чи інший образотворчий засіб. Зазначимо, що при виконанні цього завдання важливо не художня майстерність, а щирість та відкритість студентів щодо зображення власних почуттів та переживань. Рекомендуємо створені роботи колективно прокоментувати, адже спільне обговорення сприяє формуванню емпатії, здатності слухати і розуміти іншого, відчувати психоемоційний стан свого однокласника. Комунікація зі студентами під час практичних занять засвідчили, що подібні заняття формують навички читання не лише з метою аналізу, а й з метою розуміння себе, інших, сенсів і емоцій. Це дозволяє поєднати філологічну освіту з елементами психологічної грамотності, сприяючи розвитку стресостійкості, подоланню психологічної напруги, емоційному відновленню.

З метою підтвердження думки, що системне читання художніх творів є важливим інструментом формування емоційного інтелекту студентів-філологів, а також задля з'ясування особливостей формування емоційного інтелекту студентів нами було проведено у вересні 2025 року опитування 30 студентів факультету філології і журналістики і 30 студентів факультету іноземних мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Здобувачам освіти було поставлено такі запитання:

1. Які художні твори зарубіжної літератури найбільше вплинули на формування Ваших життєвих цінностей і світогляду?
2. Чи художня література для Вас є ресурсом збереження психологічної стійкості?
3. Чи у Вашому житті був випадок, коли художній твір підштовхнув Вас до конкретної практичної діяльності (волонтерства, донату ЗСУ, підтримці ближнього, написання поста у соціальних мережах тощо)?

4. Чи були у Вас випадки переосмислення власних життєвих труднощів після прочитання художнього твору?
5. Чи допомагає читання художніх творів краще розуміти психолого-емоційний стан інших людей?
6. Чи відчуваєте Ви здатність співпереживати літературним персонажам?
7. Чи замислювалися Ви над тим, як літературний герой міг би вчинити у сучасних українських реаліях?
8. Чи виникає у Вас бажання поділитися емоціями від прочитаного художнього твору з іншими (родиною, друзями, однокурсниками)?
9. Які риси емоційного інтелекту (емпатія, саморефлексія, стресостійкість, уміння підтримати іншого) найбільше розвиває у Вас читання художніх творів?
10. Як Ви вважаєте, чи може читацький досвід допомогти Вам у майбутній педагогічній діяльності у спілкуванні з учнями?

Аналіз результатів відповідей на перше питання продемонстрував, що саме класичні твори української та зарубіжної літератури мають значний вплив на формування життєвої позиції студентів (61%). У своїх відповідях студенти називали твори Івана Франка, Івана Нечуя-Левицького, Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Івана Багряного, Василя Стуса, О. Генрі, Антуана де Сента-Екзюпері. У сучасних реаліях значний вплив на формування життєвих цінностей і світоглядних орієнтирів мають твори сучасних письменників (39% респондентів). Відповіді студентів дають змогу стверджувати, що сучасна література віддзеркалює актуальні проблеми сьогодення, які безпосередньо відгукуються в особистісному досвіді: пошук сенсу життя, самореалізацію особистості, подолання психологічних криз та збереження моральних орієнтирів у світі швидких соціокультурних трансформацій. З-поміж авторів, які найчастіше згадувалися студентами, були – Тосікадзу Кавагуті, Джон Стрелек, Джоанн Гарріс, Наталія Гурницька, Марія Матіос, Ілларіон Павлюк, Софія Андрухович. Показовою є відповідь студентки: «А от роман Наталії Гурницької «Мелодія кави у тональності кардамону» надихнув мене на творчість – саме після нього я почала писати поезію. Завдяки цьому я навчилася виражати власні емоції через слово, що допомагає мені зберігати внутрішню рівновагу та гармонію» (Андріанна К.). Цей приклад показує, що вплив художнього твору має потужний мотиваційний чинник, адже у відповіді простежується глибокий зв'язок між читацьким досвідом і потребою самовираження, що вказує на терапевтичну та саморозвивальну функцію читання художнього твору. У цьому контексті цілком очікуваним є результат відповідей на друге питання, а саме – 100% респондентів констатували, що читання художнього твору допомагає відновити внутрішню гармонію та сприяє духовному самозціленню.

Відповіді на третє запитання засвідчили, що для 31% студентів художній твір стає поштовхом для конкретних дій соціального чи особистісного спрямування. Наведемо окремий приклад: «Значний донат для ЗСУ стався після прочитання книги «За перекопом є земля» Анастасії Левкової. Читати про події, які відбувалися у Києві та Криму впродовж 2013–2014 років, було морально важко через

постійне відчуття несправедливості, злості і суму. Особливо боляче було усвідомлювати, що чимало з тих подій я не пам'ятаю, адже тоді була ще дитиною. Саме ця книга стала для мене поштовхом до активної підтримки наших захисників» (Вероніка К.). Втім 23% зауважили, що не мають подібного досвіду, а 46% студентів зазначили, що не потребують додаткового стимулу, адже волонтерство, донати на потреби ЗСУ чи інша допомога є природним виявом громадянської позиції, а не наслідком прочитання художніх творів. Відповіді на четверте питання є підтвердженням думки, що переосмислення власних життєвих ситуацій під впливом художніх творів є доволі поширеним явищем серед майбутніх учителів-філологів. Так, 68% повідомили, що досвід читання допомагав їм осмислити складні емоційні переживання, знайти нові сенси у власних життєвих труднощах або переосмислити цінності. До прикладу, «Особливо яскраво це було під час прочитання книги «Бог завжди подорожує інкогніто». У головному герої Алані, у його проблемах, труднощах, страхах я бачила себе (іноді аж смішно було, наскільки ми схожі). Ця книга дуже надихнула мене працювати над собою ще більше. Цей твір, та нелегкий шлях Алана, усе, що відбувається показує нам, що ми самі відповідальні за своє життя, і кожен наш вибір впливає на майбутнє. А також, у творі я запозичила декілька порад, якими скористався герой – та досягнув успіху. Єдине – варто почати, хоч і як це іноді важко!» (Каріна О.). Натомість 32% опитаних відповіли, що такі випадки траплялися не часто або не мали суттєвого впливу на емоційний стан.

Відповіді студентів на п'яте і шосте питання підтвердили, що читання художніх творів допомагає краще зрозуміти психолого-емоційний стан інших людей (87%) і формує здатність співпереживати літературним персонажам (92%). Найчастіше, на думку студентів, це стосувалося творів, що висвітлюють тему війни, кохання, втрати, самопожертви. Зазначимо, що 64% студентів зауважили, що розмірковували над питанням: «Як би персонаж вчинив у сучасних реаліях?». Яскравими є такі відповіді: «Маруся Чурай підтримувала б українських воїнів піснею, а от Григорій Многогрішний із «Тигроловів», можливо, відстоював би на фронті свободу своєї країни» (Катерина Д.), «Маруся Чурай у сучасних українських реаліях могла б стати волонтеркою чи співачкою, яка б дуже допомагала військовим своїми піснями та збирала б донати на допомогу ЗСУ» (Кароліна К.), «Павло з книги «Вино мого життя» напевно пішов би захищати Україну в лавах ЗСУ. Стіві з роману «Вище неба» могла б стати волонтеркою, адже вона співчутлива й активна. А Сью з «Останнього листка», як мені здається, рятувала та допомагала дітям» (Уляна С.), «Якби Маленький принц опинився в сучасній Україні, він, напевно, став би чудовим психологом, підтримуючи людей і допомагаючи їм справлятися зі страхом та втратами. Він би дарував надію, навчав зберігати добро в серцях і сприяв би зміцненню духу, наближаючи перемогу України» (Вероніка К.). З-поміж відповідей студентів на сьоме питання 27% констатували, що не замислювалися над цим питанням, а 9% зазначили, що це питання потребує додаткових роздумів.

Результати відповідей на восьме питання свідчать, що більшість студентів (67%) відчують потребу обговорювати прочитані художні твори: «Після прочитання цікавої книги хочеться обговорити переживання, вислухати цікаві враження і думку інших, розповісти про улюблених персонажів або про сюжетний елемент який захопив і тримав в напрузі протягом прочитання всього твору. Проте не завжди є можливість поговорити про це з родиною – не всі мають час або читають ті самі книги. У такому випадку чудовою альтернативою стають книжкові клуби або онлайн-спільноти» (Вікторія П.), «Мені здається, що такі розмови продовжують життя книжки, бо вона не закінчується на останній сторінці, а живе далі у наших обговореннях» (Іванна С.). Проте 22% студентів обговорюють лише окремі сцени чи епізоди, а 11% повідомили, що здебільшого не діляться враженнями від прочитаних творів, віддаючи перевагу самостійному аналізу тексту.

Важливими для нас є відповіді на дев'яте питання, оскільки дають змогу виокремити ключові компоненти формування емоційного інтелекту майбутніх учителів-словесників. Так, 52% обрали саме емпатію, як здатність усвідомлювати емоційний стан інших та адекватно на нього реагувати. Для 33% читання художніх творів розвиває саморефлексію і для 15% – стресостійкість.

Отримані відповіді на десяте питання дають змогу увиразнити значення читацького досвіду у професійній діяльності майбутнього вчителя. Відтак, цілком очевидним є той факт, що 76% студентів констатували, що систематичне читання художніх творів сприяє формуванню здатності до ефективної педагогічної комунікації, розвитку емоційної чутливості до потреб учнів та гнучкості у виборі комунікативних стратегій. Проте 15% зауважили, що для глибокого розуміння психологічних особливостей різних вікових категорії учнів доцільно поєднувати читання художнього твору із науковими дослідженнями у галузі педагогіки і психології розвитку особистості. Важливо, що лише 9% опитаних не встановлюють прямий зв'язок між читацькою активністю і майбутньою педагогічною діяльністю.

Висновки й перспективи подальших розробок у цьому напрямку. У процесі читання та інтерпретації художнього тексту створюються умови для усвідомленого переживання емоційних станів, формування здатності до емпатії та рефлексії, а також для вироблення навичок критичного аналізу міжособистісних взаємин і соціальних явищ. Художній твір, з огляду на його багатовимірність і ціннісний потенціал, виконує функцію своєрідного простору тренування емоційної компетентності, що має особливе значення у професійній підготовці майбутніх учителів. Для студентів-філологів, які поєднують оволодіння фаховими компетентностями з формуванням педагогічної майстерності, розвиток емоційного інтелекту є невід'ємним компонентом їх особистісного і професійного зростання. Вбачаємо перспективним розкриття впливу емоційного інтелекту на формування професійного іміджу майбутніх учителів-словесників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Августюк М. М. Навички керування емоціями в контексті точності метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності у студентів. *Журнал сучасної психології*, 2022. № 3(26). С. 10–17.
2. Августюк М.М. Емоційний інтелект у дискурсі точності метакогнітивного моніторингу: монографія. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. 374 с.
3. Басюк Н.А. Емоційний інтелект: становлення та розвиток поняття в зарубіжних дослідженнях. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 3 (110). С. 253–266. DOI: [https://doi.org/10.35433/pedagogy.3\(110\).2022.253-266](https://doi.org/10.35433/pedagogy.3(110).2022.253-266)
4. Доброскок С.О. Розвиток емоційного інтелекту здобувачів освіти засобами мовно-літературної освіти. *Педагогічна Академія: наукові записки*, 2025. Вип. 21. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16785680>
5. Логвись О.Я. Дослідження розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів у контексті освітньої євроінтеграції. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Спецвипуск. С. 70–77. DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2022.spec.10>
6. Тесленко М.М., Тесленко І.В. Емоційний інтелект у структурі саморегуляції студентів-психологів. *Наукові записки. Серія: Психологія*, 2024. № 1. С. 155–162. DOI: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-21>
7. Мищишин М.М., Фечан Н.П. Особливості емоційного інтелекту студентів технічних спеціальностей. *Вісник Національного університету оборони України*, 2024. Вип. 6 (82). С. 76–83. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-82-6-76-83>
8. Циганчук Т. В. Емоційний інтелект в структурі стресостійкості студентів. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2017. № 2. С. 200–204.
9. Ципіна Д. С. Розвиток емоційного інтелекту студентів-економістів в процесі вивчення професійно-орієнтованої іноземної мови. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 61. Том 3. С. 274–281. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-3-44>

REFERENCES

1. Avhustiuk, M. M. (2022). Navichky keruvannia emotsiiamy v konteksti tochnosti metakohnityvnoho monitorynhu navchalnoi diialnosti u studentiv [Emotion management skills in the context of accuracy of metacognitive monitoring of students' learning activities]. *Zhurnal suchasnoi psykholohii – Journal of Modern Psychology*, 3(26), 10–17. [in Ukrainian].
2. Avhustiuk, M. M. (2023). Emotsiinyi intelekt u dyskursi tochnosti metakohnityvnoho monitorynhu: monohrafiia [Emotional intelligence in the discourse of metacognitive monitoring accuracy: A monograph]. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". [in Ukrainian].

3. Basiuk, N. A. (2022). Emotsiinyi intelekt: stanovlennia ta rozvytok poniattia v zarubizhnykh doslidzhenniakh [Emotional intelligence: The formation and development of the concept in foreign studies]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Pedagogichni nauky – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Pedagogical Sciences, 3(110), 253–266. [https://doi.org/10.35433/pedagogy.3\(110\).2022.253-266](https://doi.org/10.35433/pedagogy.3(110).2022.253-266) [in Ukrainian].

4. Dobroskok, S. O. (2025). Rozvytok emotsiinoho intelektu здобувачів освіти засобами мовно-літературної освіти [Development of emotional intelligence of students by means of language and literature education]. Pedagogichna Akademiia: naukovyi zapysky – Pedagogical Academy: Scientific Notes, 21. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16785680> [in Ukrainian].

5. Lohvys, O. Ya. (2022). Doslidzhennia rozvytku emotsiinoho intelektu maibutnikh pedahohiv u konteksti osvithoi yevrointehratsii [Research on the development of emotional intelligence of future teachers in the context of educational European integration]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia psykholohichni nauky – Bulletin of Lviv University. Psychological Sciences Series, Special Issue, 70–77. <https://doi.org/10.30970/PS.2022.spec.10> [in Ukrainian].

6. Teslenko, M. M., & Teslenko, I. V. (2024). Emotsiinyi intelektu strukturi samorehuliatcii studentiv-psykholohiv [Emotional intelligence in the structure of self-regulation of psychology students]. Naukovyi zapysky. Seriiia: Psykholohiia – Scientific Notes. Psychology Series, 1, 155–162. <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-21> [in Ukrainian].

7. Myshchyshyn, M. M., & Fechan, N. P. (2024). Osoblyvosti emotsiinoho intelektu studentiv tekhnichnykh spetsialnostei [Peculiarities of emotional intelligence of technical specialty students]. Visnyk Natsionalnogo universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National Defence University of Ukraine, 6(82), 76–83. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-82-6-76-83> [in Ukrainian].

8. Tsyhanchuk, T. V. (2017). Emotsiinyi intelekt v strukturi stresostiikosti studentiv [Emotional intelligence in the structure of students' stress resistance]. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi. Psychological Sciences, 2, 200–204. [in Ukrainian].

9. Tsupina, D. S. (2023). Rozvytok emotsiinoho intelektu studentiv-ekonomistiv v protsesi vyvchennia profesiino-orientoivanoi inozemnoi movy [Development of emotional intelligence of economics students in the process of studying a professionally oriented foreign language]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of the Humanities, 61(3), 274–281. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-3-44> [in Ukrainian].

Стаття надійшла: 22.08.2025

Прийнято: 08.09.2025

Опубліковано: 02.12.2025

